

ΕΠΕΤΗΡΙΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΚΛΑΔΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΙΘ΄ 2004-2005

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ:
ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ Ο ΝΑΞΙΟΣ
250 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΝΑΞΟΣ 14-17 ΙΟΥΛΙΟΥ 2000

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ
ΠΑΡΟΝΑΞΙΑΣ κ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΝ ΕΠΙ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙ
30 ΕΤΩΝ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΑΣ (2004)

ΑΘΗΝΑ 2005

ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ
ΣΤΟ ΠΗΔΑΛΙΟΝ ΤΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ἔζησε σὲ μιὰ ἱστορική περίοδο, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἔντονη προσπάθεια ἀποσαφηνισμοῦ τῆς Παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας, τόσο ὡς πρὸς τὰ περαιοσφρήσαντα σ' αὐτὴν ξένα στοιχεῖα κατὰ τὴν περίοδο τῆς δουλείας, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὶς νέες τάσεις ἐπαναπροσδιορισμοῦ τῆς¹. Ὁ Νικόδημος χωρὶς νὰ ἀφιερῶσει γι' αὐτὸ τὸ θέμα κάποιο ἐξειδικευμένο ἔργο κατάφερε νὰ τὸ προσεγγίσει ἐρμηνευτικὰ ὡς ἐνότητα παραδεδομένης ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καὶ ζωῆς, μ' ἕναν τρόπο πὺν ἀποτελεῖ ἀνεκτίμητη συμβολὴ στὰ δρώμενα τῆς ἐποχῆς του². Ὁ ἐκκλησιοκεντρικὸς καὶ ἀγιοπνευματικὸς χαρακτῆρας τῆς σκέψης του, παράλληλος τῶν ὑπολοίπων κολλυβάδων, διαμόρφωσε πρότυπα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόλουθα τῶν Πατέρων καὶ σηματοδότες γιὰ τοὺς μετέπειτα θεολόγους. Ἀντίθετος μ' ὅλους αὐτοὺς πὺν ταυτίζονται τὰ ἐκφραστικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τοῦ θεολογικοῦ λόγου μὲ τὸ διαχρονικὸ του μήνυμα καὶ ὑπέρμαχος τοῦ ἐπικοινωνιακοῦ μοντέλου τῶν Πατέρων προσπάθησε νὰ μεταδώσει στοὺς συγχρόνους του μὲ τὴν εὐληπτη γλώσσα του τὶς ἀρχές τοῦ χριστιανικοῦ βίου, πὺν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας κληροδότησαν ὡς Παράδοση καὶ παρακαταθήκη³. Δὲν παύει ὡστόσο νὰ ἐπισημαίνει ἀφ'

---

1. Γιὰ τὴν προβληματικὴ τῆς περιόδου αὐτῆς βλέπε π. Βασιλείου Καλλιανμάνη, Μεθοδολογικὰ πρότερα τῆς ποιμαντικῆς, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 55-58.

2. Μιὰ ἰδιαίτερα εὐστοχη προσέγγιση τοῦ θέματος τῆς παράδοσης καὶ τῆς ἀναγέννησης στὸ Πηδάλιον τοῦ Νικοδήμου Ἄγιορείτη ἔκανε ὁ J. H. Erickson, *On the cusp of Modernity: The canonical Hermeneutic of St. Nikodemos the Hagiorite (1748-1809)*, *St. Vladimir's Theological Quarterly* 42 (1998), 45-66· βλέπε ἐπίσης καὶ τὴ μελέτη τοῦ Θ. Γιάγκου, *Τὸ Πηδάλιον σὲ σχέση μὲ παλαιότερες νομοκανονικὲς συλλογὲς στὸ ἔργο Κανόνες καὶ λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 165-196, ὅπου καὶ πλούσια βιβλιογραφία.

3. Νικοδήμου Ἄγιορείτου, Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μιᾶς Ἄγιας

ένος τὴν ἱστορικότητα τοῦ περιεχομένου τῆς Παράδοσης καὶ ἀφ' ἑτέρου τὶς κατὰ καιροὺς προσαρμογές της στὰ χωροχρονικά πλαίσια⁴ καὶ στὶς ἀνάγκες πραγμάτωσης τῆς σωτηρίας. Κάτοχος βαθειᾶς θεολογικῆς γνώσης καὶ μύστης τῆς θεολογίας καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀφομοιώνει μὲ ταπεινὴν τὸν πλοῦτο τῶν Πατέρων καὶ ἐπιχειρεῖ μὲ σύνεση νὰ προσφέρει στοὺς συγχρόνους του τὸ μῆνυμά τους⁵.

Τὸ σύνολο τῶν ἔργων τοῦ Νικοδήμου ἀποτελεῖ τὸν ὄροθέτη τῆς Παράδοσης, ἀφοῦ τὸ βασικὸ του μέλημα σ' αὐτὰ εἶναι νὰ διατυπώσῃ μὲ εὐκρίνεια τὸ περίγραμμα τοῦ χριστιανικοῦ βίου, τὴν πορεία πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν τελείωση, σύμφωνα μὲ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἱστορικὴ της διαδρομῆ⁶. Ἡ ἐμπειρία αὕτη δὲν εἶναι κάτι στερεότυπο καὶ ἀπόλυτα στεγανό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σὲ κάθε περίσταση θὰ ἀνασύρουμε ἔτοιμες λύσεις καὶ ἀπαντήσεις. Ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντα ἐμπειρία ἀγιοπνευματικῆ, στὴν ὁποία καλεῖται νὰ μετᾶσχει ὡς σῶμα ἢ ἐκάστοτε ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα μέσα στὸ χρόνο μεταπλάθοντας καὶ μεταμορφώνοντας τὸν κόσμον στὴν πορεία πρὸς τὰ ἔσχατα. Αὐτὴν τὴν ἐμπειρία, ὅπως ἀποτυπώνεται στὰ μνημεῖα τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας, ὑπομνηματίζει ὁ Νικόδημος κυρίως στὸ Πηδάλιο, ὥστε νὰ λειτουργήσῃ «πρὸς τὴν κοινὴν τῶν πάντων τῶν χριστιανῶν σωτηρίαν»⁷.

Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἔκδ. Βασ. Ρηγοπούλου (ἀκριβῆς ἀνατύπωσις τῆς γ' ἐκδόσεως τοῦ 1864), σ. λα', λς' -λη'. Erickson, *On the cusp of Modernity*, σ. 50, 66. Γιὰ τὸ θέμα τῶν μεταφράσεων τῶν ἔργων τῆς ὀρθόδοξης γραμματείας στὴν ἀπλὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, βλέπε π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, *Παράδοση καὶ ἀλλοτρίωση*, Ἀθήνα 1998², σ. 111-137. Ἰω. Καραβιδόπουλου, *Ἡ ἐρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, στὸν συλλογικὸ τόμο *Ὀρθοδοξία - Ἑλληνισμός. Πορεία στὴν τρίτη χιλιετία*, τ. Β', σ. 329-335. Ἐπίσης Ἰω. Πέτρου, *Ἐκκλησία καὶ Πολιτικὴ*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 124-125, 130-131. Τοῦ ἰδίου, *Ἀλλαγὴ παραδείγματος*, Καθ' Ὁδὸν 13 (1997), σ. 13.

4. Πηδάλιον, σ. 51-62, 163, 470, 600, 603, 626-627. Βλέπε ἐπίσης J. H. Erickson, *On the cusp of Modernity*, σ. 51. π. Βασιλείου Καλλιακμάνη, *Μεθοδολογικά πρότερα*, σ. 83 ἐ., 91-92.

5. Πλεῖστες φορὲς ὁ Νικόδημος στὰ ἐρμηνευτικὰ του σχόλια στοὺς κανόνες ἀποφεύγει νὰ εἶναι ἀπόλυτος χρησιμοποιώντας κυρίως πιθανολογικοὺς ἐπιρρηματικοὺς ἢ ρηματικοὺς τύπους (π.χ. μᾶλλον, φαίνεται κλπ.).

6. Πηδάλιον, σ. ιδ' -ιη' (Εἰσαγωγή Ἀρχιμ. Εἰρηναίου Δεληδήμου) καὶ λς' · Φιλοκαλία, τ. Α', Ἀθήνα 1982, (Προοίμιον Νικοδήμου Ἀγιορείτου), σ. κ' -κγ'.

7. Πηδάλιον, σ. λς'. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὸ Πηδάλιον, καὶ γενικῶς ἡ πνευματικὴ παραγωγή τοῦ Νικοδήμου, ἔχει ἱστοριοθεολογικὲς προϋποθέσεις, τὶς ὁποῖες συσχετίζει ἄμεσα μὲ τὴν προβληματικὴ τῆς ἐποχῆς του καὶ μὲ τὴν διαποίμανση τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατία. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ

Για τον Νικόδημο Παράδοση είναι, κατά μια γενική έννοια, ο λόγος του Θεού, είτε αυτός βρίσκεται ύπομνηματισμένος στο κείμενο της Γραφής και τα γραπτά μνημεία της ορθόδοξης γραμματείας, είτε είναι πράξη ζωής και έθος που τηρείται απαρέγκλιτα στη ζωή της Έκκλησίας⁸. Κατά τη δεύτερη αυτή σημασία του ονομάζεται και «ρῆμα Θεού ἄγραφον», τὸ ὁποῖον ὡς θεία παρακαταθήκη ὁδηγεῖ τὴν Ἐκκλησία. Δὲν εἶναι ἀπλᾶ τὸ παρελθόν, οἱ γραφές και ἡ πρακτικὴ τῶν Πατέρων, στοὺς ὁποίους ἀναζητοῦμε τὴν ἐρμηνεία τῆς Ἀλήθειας και τὶς ἐκφράσεις της, ἀλλὰ ὁ ὀρίζοντας τῆς ζωντανῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας, ἡ ὁποία σὲ κάθε ἐποχὴ καλεῖται νὰ βιώσει τὸ μυστήριο τῆς σωτηρίας⁹. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο προσεγγίζει τὴν διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων, τῶν Συνόδων και τῶν Πατέρων, καθὼς δὲν τὴ θεωρεῖ ὡς ἓνα μουσειακὸ εἶδος, ἀλλὰ ὡς μιὰ δυναμικὴ φανέρωση τῆς ἴδιας τῆς ἀλήθειας, στὴν ὁποία καλοῦνται νὰ μετᾶσχουν οἱ πιστοὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο και ὅταν ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσει τοὺς κανόνες τῶν Συνόδων και τῶν Πατέρων, ἀναζητᾶ τοὺς τρόπους κατανόησης και ἐφαρμογῆς τους σὲ ἐμπνευσμένους και ἔγκυρους ἐκκλησιαστικοὺς ἐρμηνευτές, πὸν μέσα σὲ ποικίλα χωροχρονικά

δὲν θὰ πρέπει νὰ αὐτονομεῖται ἀπὸ τὴ χωροχρονικὴ και πνευματικὴ συνάφεια πὸν δημιουργήθηκε και ἀπὸ τὴν ὁποία τελικῶς ἔγινε ἀποδεκτὸ και ἐρμηνεύθηκε. Θὰ προσθέταμε δὲ ὅτι τὸ ἐρμηνευτικὸ και ἐπικοινωνιακὸ μοντέλο ἀνάλυσης, «πομπὸς-δέκτης-μήνυμα» ἀποτελεῖ βασικὸ μεθοδολογικὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Νικόδημο στὴν ἀνάλυση και στὴν ἐρμηνεία τῶν κανόνων, ὥστε νὰ ἀνιχνευθεῖ μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα ὄχι μόνον ἡ Ἀλήθεια ἀλλὰ και οἱ τρόποι μετᾶδοσῆς της και πραγμάτωσης τῆς σωτηρίας. Γιὰ τὰ παραπάνω ἐρμηνευτικὰ μοντέλα ἀνάλυσης βλ. Στ. Παπαδοπούλου, Πατρολογία Α', Ἀθήνα 1982, σ. 69-74· Ν. Ματσούκα, Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ παρελθόντος και παρόντος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, Παράδοσις και ἀνανέωσις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Θεσσαλονίκη 1972, σ. 115-144· Ἰ. Πέτρου, Θεολογία και Κοινωνικὴ δυναμικὴ, σ. 56-61· Ulrich Luz, Ἡ σημασία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν 17 (1998), σ. 7-35.

8. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Πηδάλιον, σ. 112, 645. Γιὰ τὴν προβληματικὴ πὸν ἐπικρατεῖ στὸν χῶρο τῆς Θεολογίας σχετικὰ μὲ τοὺς τρόπους ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης τῆς Παράδοσης βλέπε ἐνδεικτικὰ ἀπὸ τὴν τεράστια βιβλιογραφία Δ. Τσάμη, Παράδοση και ἀνανέωση στὴν πατερικὴ σκέψη, στὸ ἔργο Εἰσαγωγή στὴ σκέψη τῶν πατέρων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 267-275· J. Meyendorff, Living Tradition. Witness in the Contemporary World, Crestwood 1978· Γ. Μαντζαρίδης, Ὀρθόδοξη Θεολογία και κοινωνικὴ ζωὴ, Θεσσαλονίκη 1996², σ. 112 ἔ. Τοῦ ἰδίου, Μέθεξις Θεοῦ, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 231-272· Ἰω. Πέτρου, Θεολογία και κοινωνικὴ δικαιοσύνη, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 51-68· Τοῦ ἰδίου, Ἀλλαγὴ παραδείγματος, Καθ' Ὀδὸν 13 (Δεκέμβριος 1997), σ. 13-22.

9. Πηδάλιον, σ. κζ' και 649-650.

πλαίσια ἐρμήνευσαν τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων, χωρὶς νὰ φυλακίζονται στὸ γράμμα τους¹⁰.

Μεθοδολογικὰ ἡ ἔννοια τῆς Παράδοσης προσεγγίζεται καὶ ἀποσαφηνίζεται μέσα ἀπὸ διάφορα ἐρμηνευτικὰ προβλήματα, ποὺ ἀντιμετώπιζε ὁ Νικόδημος στὸ Πηδάλιον, καθὼς σχολίαζε τοὺς κανόνες τῶν Ἀποστόλων, τῶν τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν μεγάλων πατερικῶν μορφῶν, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ βοηθήσει τὴν Ἐκκλησία, τοὺς ἱεράρχες καὶ τὸ ποιμνιο στὴν πραγμάτωση τοῦ «κατὰ Χριστὸν ζῆν»¹¹. Ἡ προσέγγισή του δὲν εἶναι συστηματικὴ καὶ δὲν ὑπακούει σὲ ἐπιστημονικὰ κριτήρια, ἀφοῦ κάτι τέτοιο βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ τὶς προθέσεις του. Παραμένει ὅμως ἄκρως πατερικὴ, ἀφοῦ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθήσαμε προκειμένου νὰ καταστήσουμε τὶς θέσεις του καὶ τὶς ἐρμηνείες του σαφεῖς ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τὸ ὑλικὸ τὸ ὁποῖο συναντήσαμε κατὰ τὴν μελέτη τοῦ Πηδαλίου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁδηγηθήκαμε σὲ μιὰ βαθμιαία κατανόηση τῶν σημασιολογικῶν φορτίσεων, ποὺ λαμβάνει ἔμμεσα ἢ ἄμεσα ἡ ἔννοια τῆς Παράδοσης, καθὼς πολλές φορὲς ὁ Νικόδημος χρησιμοποιεῖ παρεμφερεῖς ἐννοιολογικὰ ὄρους, ὅπως «ἔθος», «συνήθεια», «πρακτικὴ τῆς ἐκκλησίας», «ἄγραφος θεσμοθεσία» κ.ἄ. Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ἐπίσης ὅτι μόνον σὲ δύο σημεία τοῦ Πηδαλίου ἔχουμε σαφῆ ὄρισμό καὶ περιγραφή τῆς Παράδοσης¹², παρ' ὅλο ποὺ σχεδὸν τὸ σύνολο τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ, ὅπως θὰ φανεῖ παρακάτω, ἓνα δοκίμιο περὶ Παράδοσης.

Ἡ σημασιολογικὴ ἀνίχνευση τοῦ ὅρου μᾶς ὁδήγησε σὲ τρεῖς ἄξονες ἔρευνας, οἱ ὁποῖες ἀναδεικνύουν τὴ συνθετικὴ καὶ ἀφομοιωτικὴ ἱκανότητα τοῦ Νικοδήμου καὶ τὸ ἐκκλησιοκεντρικὸ ὑπόβαθρο τῆς σκέψης του.

Οἱ τρεῖς ἄξονες, βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ κωδικοποιήσουμε καὶ νὰ προσδιορίσουμε τὶς ἔννοιες καὶ τὶς διαστάσεις τῆς Παράδοσης στὸ Πηδάλιο τοῦ Νικοδήμου, εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Ἡ διαμόρφωση τῆς Παράδοσης.
2. Τὸ ἐνιαῖο τῆς Παράδοσης στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία (Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ).
3. Τὸ κύρος τῶν διαφόρων φορέων καὶ ἐκφραστῶν της.

1. Ἡ διαμόρφωση τῆς Παράδοσης

Τὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας «Παράδοση» καθορίζεται ἄμεσα ὡς «ρῆμα

10. Πηδάλιον, σ. λβ' -λς'.

11. Πηδάλιον, σ. λς'.

12. Πηδάλιον, σ. 112-113 καὶ 649-650.

Θεοῦ ἄγραφον», σὲ ἀντιδιαστολή μὲ τὴ Γραφή ποὺ καθορίζεται ὡς «ρῆμα Θεοῦ γεγραμμένον» καὶ ἔμμεσα ὡς ὅλη ἡ θεοδίδακτη διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Σ' αὐτὴ τῇ δεύτερῃ σημασίᾳ συμπεριλαμβάνεται ἡ Ἁγία Γραφή, τὰ ἐγγεκριμένα ἔργα τῶν Πατέρων, τὰ κείμενα τῶν Συνόδων καὶ ἡ ἐν γένει πρακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας¹³. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ διαμόρφωσή της εἶναι παράλληλη τῆς ἱστορίας τῆς Θείας Οἰκονομίας. Ἡ ἀλήθεια τῶν Γραφῶν καὶ ἡ Παράδοση ἀποτελοῦν ἄρρηκτα συνδεδεμένα καὶ ἀλληλοπεριχωρούμενα στοιχεία τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, καθὼς τὸ ἓνα διαμορφώνεται ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ περιέχεται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο¹⁴. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ ὑλικὸ ποὺ ἐπεξεργαστήκαμε στὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια τοῦ Νικοδήμου στὸ Πηδάλιον, οἱ σταθεροὶ παράγοντες ποὺ διαμορφώνουν τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι:

α'. *Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Παρακτικὴ, εἴτε αὐτὴ εἶναι ἔγγραφη εἴτε εἶναι ἄγραφη.*

Ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν διαμορφωθείς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία Κανόνας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία καὶ ἀναγνώρισε τὴν αὐθεντικότητά καὶ τὴν θεοπνευστία τῶν βιβλίων ποὺ τὸν ἀπαρτίζουν¹⁵, μαζὶ μὲ τὴν πρακτικὴ τῶν Ἀποστόλων καὶ τὶς παραδοθεῖσες ἀπὸ αὐτοὺς ἐντολὲς καὶ παρακαταθήκες, ἀποτελοῦν γιὰ τὸν Νικόδημο τὴν «ἀρχαία Παράδοση». Αὐτὴ διαμόρφωσε τὰ πρότυπα τοῦ χριστιανικοῦ βίου καὶ τῆς λατρευτικῆς ζωῆς καὶ αὐτῆς θεματοφύλακας καὶ ἐκφραστῆς παραμένει ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία¹⁶. Ἡ ἰσχὺς τῆς ἀφορᾶ σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία, ἀφοῦ ὀρίζεται ἀπὸ τὸν Νικόδημο ὡς Θεία καὶ Ἀποστολικὴ «ὑπὸ Θεοῦ μὲν τοῦ νομοθέτου ὀρισθεῖσα, διὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου κηρυχθεῖσα»¹⁷.

β'. *Οἱ ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν Συνόδων.*

Οἱ Σύνοδοι αὐτὲς ἐκφράζουν τὴν τοπικὴ ἐκκλησία, ἐντὸς τῆς ὁποίας συνεκλήθησαν καὶ διαμορφώνουν πρακτικὲς καὶ ἀρχές τοῦ χριστιανικοῦ βίου καθὼς καὶ κανόνες πίστεως στὴν πρῶτῃμ περίοδο, ποὺ ὁμως ἔχουν περιορισμένη ἰσχὺ καὶ ἀφοροῦν στὴν τοπικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία τοὺς ἐνέκρινε. Πρόκειται γιὰ μιὰ Παράδοση περιορισμένη τοπικά, ποὺ ὁ Νικόδημος τὴν ὀνομάζει «ἐκκλησιαστικὴ»¹⁸. Αὐτὴ ἀποκτᾶ καθολικὴ ἰσχὺ καὶ σημασία Θείας καὶ Ἀποστολικῆς, ὅταν τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποφάσεων τῶν το-

13. Πηδάλιον, σ. 112-113, 649.

14. Πηδάλιον, σ. 645.

15. Πηδάλιον, σ. 113-116.

16. Πηδάλιον, σ. 644-645, 677.

17. Πηδάλιον, σ. 63, 151-152, 230, 432, 465, 472-473, 649-650.

18. Πηδάλιον, σ. 649-650, 52, 221, 228, 230, 367-371, 397.

πικῶν Συνόδων πού τήν διαμορφώνουν γίνει ἀποδεκτό ἀπό τίς οἰκουμενικές Συνόδους (ὀρισμένως ἢ ἀορίστως) ἢ ἂν συμφωνεῖ μέ τή γνώμη μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας¹⁹. Σημειώνεται ὅτι ὁ Νικόδημος ἐπικαλεῖται σέ ἀρκετά σημεία τήν ἀδυναμία τῶν τοπικῶν Συνόδων νά ἐκφράσουν τήν ἀλήθεια τῆς πίστεως καί τὸ ὀρθό τοῦ χριστιανικοῦ βίου αὐτές καθ' ἑαυτές, ἐπισημαίνοντας τήν πληθώρα δογματικῶν λαθῶν πού παρεισέφεραν κατά τήν διάρκειά τῶν αἰώνων στοὺς ὄρους καί στοὺς κανόνες τους. Φέρνει δὲ ὡς παράδειγμα τίς τοπικές Συνόδους στή Δύση, στίς ὁποῖες, ἀφοῦ πρῶτα εἰσήχθη ἡ προσθήκη στοῦ σύμβολο τῆς πίστεως, κατόπιν αὐτὸ ἐπεκράτησε ὡς παράδοση τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας²⁰.

γ'. *Ἡ συμφωνία τῶν Πατέρων.*

Στή συνάφεια αὐτῇ ὁ Νικόδημος εἰσάγει διάφορα κριτήρια γιὰ τήν ἀποδοχὴ αὐτῆς τῆς Παράδοσης, ἡ ὁποία διαμορφώνεται μέσα στήν ἱστορία τῆς Θείας Οἰκονομίας ἀπὸ τήν πρακτική, τίς θέσεις καί τίς ἀπόψεις τῶν μεγάλων πατερικῶν μορφῶν. Αὐτὴ ἀποκτᾶ ἰσχύ γιὰ τήν Καθολικὴ Ἐκκλησία καί ἀφορᾷ σὲ θέματα πίστεως, πρακτικὰ ζητήματα καί ρυθμιστικὲς ἀρχές πού διέπουν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καί τίς πνευματικὲς παρακαταθήκες τῆς ἐν Χριστῷ βιοτῆς τους²¹. Προϋποθετικὲς ἀρχές γιὰ τήν ἀναγνώρισή της εἶναι: Πρῶτον «ἡ κοινὴ τῶν Πατέρων δόξα», καθὼς «οὐ γὰρ δόγμα συνιστᾷ ἡ γνώμη τινῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ»²². Δεύτερον ἡ συμφωνία τῶν πατερικῶν θέσεων μέ τίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἢ ἡ ἐπικύρωσή τους ἀπὸ αὐτές²³. Τὸ κριτήριο αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικότερο γιὰ τὸν Νικόδημο, ἀφοῦ πάντα ἐνυπάρχει ὁ κίνδυνος λάθους στὰ κατὰ μόνος γραφέντα καί τὰ μὴ συνοδικῶς ἐκτεθέντα ἢ νοθεύσεως ἀπὸ αἰρετικούς²⁴. Ἀναφέρονται χαρακτηριστικὰ τὰ συγγράμματα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενο γίνεται ἀποδεκτὸ ἀνάλογα μέ τὴ συμφωνία του μέ τήν κοινὴ δόξα τῆς Ἐκκλησίας²⁵. Ἀντίθετα ἰδιαίτερη σημασία καί ἰσχύ ἀποδίδει ὁ Νικόδημος στίς ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις παρουσιάζεται ὡς αὐθεντία καί ὡς τηρῶν τήν ἀκρίβεια τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἀκόμα καί σὲ σχέση μέ τίς Οἰκουμενικὲς Συνόδους²⁶.

19. Πηδάλιον, σ. 650, 52, 119, 221, 445-446, 507.

20. Πηδάλιον, σ. 174-176, 221, 445.

21. Πηδάλιον, σ. 63-65, 68, 642-643.

22. Πηδάλιον, σ. 7, 142, 320, 324.

23. Πηδάλιον, σ. 544, 576, 586.

24. Πηδάλιον, σ. 503-504.

25. Πηδάλιον, σ. 503-504.

26. Πηδάλιον, σ. 52-57, 551, 589, 591, 600, 603, 627.

δ'. *Οί Οικουμενικές Σύνοδοι, οί Ὅροι καί τὰ πρακτικά τους.*

Ὁ Νικόδημος ἐπιφυλάσσει γιά τίς Οἰκουμενικές Συνόδους τὸ ρόλο τοῦ κύριου διαμορφωτῆ καὶ κριτῆ κάθε εἴδους παράδοσης, πού ἀφορᾷ εἴτε σὲ θέματα πίστεως²⁷, εἴτε σὲ θέματα διοίκησης, εἴτε σὲ θέματα λατρείας²⁸, εἴτε τέλος σὲ θέματα τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς τοῦ χριστιανικοῦ βίου, καθὼς δι' αὐτῶν ἐκφράζεται ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία²⁹. Οἱ δογματικοὶ τοὺς Ὅροι, οἱ κανόνες καὶ τὰ πρακτικά³⁰ τοὺς ἀποτελοῦν παραδεδομένη παρὰ Θεοῦ ἀλήθεια³¹, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὀρίζεται ὁ ἐν Χριστῷ βίος. Ἐντὸς τοὺς παραδίδεται ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν καὶ τῶν πατερικῶν ἔργων, γι' αὐτὸ καὶ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἐμμένει στὰ ἐξ αὐτῶν διατυπωθέντα καὶ νὰ ὀρίζει τὴν ἱστορικὴ της πορεία καὶ ζωὴ σύμφωνα μὲ τὰ θεσπίσματα καὶ τίς ἀποφάσεις τους.

ε'. *Ἡ πρακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἄγραφη συνήθεια.*

Ἡ πρακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἄγραφη συνήθεια ἀποτελοῦν συστατικὸ στοιχεῖο τῆς παράδοσης³², ὅταν τὰ ἐξ αὐτῶν ἀπορρέοντα δὲν βρίσκονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Γραφή³³ καὶ δὲν ἀπαγορεύονται ρητὰ ἀπὸ τίς τοπικὲς καὶ Οἰκουμενικὲς Συνόδους καὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρες³⁴. Ἰδιαιτέρη ἰσχὺ ἀποκοτῶν ὅταν γίνονται ἀποδεκτὲς ἀπὸ μεγάλες πατερικὲς μορφές ἢ διαμορφώνονται ἀπὸ αὐτές³⁵, ἐνῶ καθολικὸ κύρος ἔχουν ὅταν τυγχάνουν τῆς ἔγκρισης Οἰκουμενικῆς Συνόδου³⁶. Κύρια χαρακτηριστικὰ καὶ τῶν δύο εἶναι ἡ παλαιότητα, δηλαδὴ ἡ σύνδεσή τους μὲ τὴν πρῶτη χριστιανικὴ περίοδο³⁷, ἡ ὁποία τοὺς προσδίδει κύρος παρόμοιο μ' αὐτὸ τῆς Ἀποστολικῆς πρακτικῆς³⁸ καὶ ἡ συχνότητα μὲ τὴν ὁποία συναντῶνται στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας³⁹. Τὸ τελευταῖο μάλιστα τονίζεται ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Νικόδημο,

27. Πηδάλιον, σ. 183, 213-214.

28. Πηδάλιον, σ. 162, 193.

29. Πηδάλιον, σ. 118-121, 560.

30. Πηδάλιον, σ. 8, 316, 319, 323, 397, 464, 492-493.

31. Πηδάλιον, σ. 214.

32. Πηδάλιον, σ. 644-645, 648-649.

33. Πηδάλιον, σ. 214.

34. Πηδάλιον, σ. 59, 60-61, 63-64, 94, 146, 447, 634.

35. Πηδάλιον, σ. 634.

36. Πηδάλιον, σ. 7, 55, 588-589, 634.

37. Πηδάλιον, σ. 408, 584, 600, 603, 606.

38. Πηδάλιον, σ. 55, 584, 642.

39. Πηδάλιον, σ. 94-95, 642-643.

ἀφοῦ τὸ σπάνιο οὐδέποτε καθίσταται Παράδοση καὶ συνεπῶς κανόνας ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας⁴⁰. Ἐπισημαίνεται τέλος ὅτι σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ἡ πρακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἄγραφη συνήθεια ἀποτελοῦν τὸ γενεσιουργὸ αἷτιο πολιτικῶν ρυθμίσεων καὶ νόμων ἀπὸ πλευρᾶς τῆς πολιτείας. Ἡ τελευταία αὐτὴ παράμετρος τῆς σκέψης τοῦ Νικοδήμου δείχνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατεῖχε ὅλη ἐκείνη τὴν ἀπαραίτητη δυναμικὴ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ λόγο της, ὥστε νὰ παρεμβαίνει δημιουργικὰ πρὸς ὄφελος τῶν μελῶν της στὸ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ γίγνεσθαι.

2. Τὸ ἐνιαῖο τῆς Παράδοσης στὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία (Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ).

Καθὼς ὁ Νικόδημος πραγματεύεται τὰ διάφορα θέματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας παρατηρεῖται μιὰ συνεχῆς ἀναφορὰ στὴν συμφωνία τῶν Πατέρων Ἀνατολῆς καὶ Δύσης⁴¹ καὶ μιὰ ἀποδοχὴ τῶν ἀποψέων τῶν δυτικῶν Πατέρων ποὺ «βεβαιώθηκαν» ἀπὸ συνόδους⁴². Ἡ συμφωνία αὐτὴ θεμελιώνεται κυρίως στὰ ἔργα μεγάλων μορφῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, στοὺς ὁποίους ὁ Νικόδημος, ἀκολουθώντας τὴν προγενέστερη πατερικὴ παράδοση, ἐπιφυλάσσει τὰ προσωνύμια «ιερός», καὶ «θεῖος», ὅπως στὸν Ἀύγουστινο⁴³, στὸν Ἀμβρόσιο Μεδιολάνων⁴⁴, στὸν Ἱερώνυμο⁴⁵, στὸν Ἰωάννη Κασσιανὸ καὶ στὸν Γρηγόριο Διάλογο⁴⁶. Αὐτὸ τὸ *consensus patrum* ὅμως δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀπόλυτο κριτήριον, ὥστε νὰ ἀποκτήσει κάποια ἄποψη καθολικὴ ἰσχὺ γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία⁴⁷. Ἀντίθετα καθολικὴ ἰσχὺ ἀπολαμβάνει ὅταν συμφωνεῖ μὲ τὴν κοινὴ δόξα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὴ ἐκφράζεται στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους.

Ἀπὸ τίς ἀναφορὲς του δὲν λείπουν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Λακτάντιος, ὁ Τερτυλλιανὸς καὶ ὁ Σουλπίκιος Σεβῆρος⁴⁸, οἱ μαρτυρίες τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ἡ κοινὴ πίστη καὶ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Ἡ διάρρηξη αὐτῆς τῆς ἐνότητας ἐντοπίζεται κυρίως στὰ χρόνια μετὰ τὸν Φῶτιο, μὲ τὴν αὐτόνομη πορεία

40. Πηδάλιον, σ. 27, 40, 58, 247, 359, 371, 390, 418.

41. Πηδάλιον, σ. 64-65, 114-117, 237, 264, 268, 299, 311, 316-317, 361-362, 521-524, 580.

42. Πηδάλιον, σ. 221, 320.

43. Πηδάλιον, σ. 19, 84, 120.

44. Πηδάλιον, σ. 12, 53.

45. Πηδάλιον, σ. 393, 425.

46. Πηδάλιον, σ. 320.

47. Πηδάλιον, σ. 7.

48. Πηδάλιον, σ. 316-317.

τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καινοτομοῦσα καὶ ἀπομακρυνόμενη τῆς κοινῆς Παράδοσης ὑπέπεσε στὴν αἵρεση⁴⁹. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς θεολόγους τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰ. ὁ Νικόδημος ἐπιδεικνύει τὴν ἀποστροφή του πρὸς τὸ ἔργο του Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη⁵⁰.

Σημειωτέον ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ παραπάνω προβληματισμοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Νικόδημος ὁμολογεῖ, τὸ δανείζεται ἀπὸ τοὺς Δοσίθεο Ἱεροσολύμων, Εὐστράτιο Ἀργέντη καὶ Εὐγένιο Βούλγαρη.

3. Τὸ κύρος τῶν διαφορῶν φορέων καὶ ἐκφραστῶν τῆς Παράδοσης.

Μεγάλο μέρος τῶν ἐρμηνευτικῶν σχολίων τοῦ Νικοδήμου καλύπτει τὸ ζήτημα τοῦ κύρους καὶ τῆς αὐθεντίας τῶν φορέων τῆς Παράδοσης. Διαπιστώνεται ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Πηδάλιου ὅτι κατὰ τὸν Νικόδημο ἡ ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν κόσμο, στοὺς μεμονωμένους Πατέρες καὶ στὶς Συνόδους δὲν εἶναι κάτι ἀποσπασματικὸ καὶ ἄπαξ γενόμενο, οὔτε περιορισμένο σὲ μιὰ ἐποχή, ἀλλὰ συνεχῆς φωτισμὸς καὶ καθοδήγηση τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ ἔσχατα⁵¹. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὑπομνηματισμὸς αὐτῆς τῆς πορείας γίνεται σταδιακὰ μέσα ἀπὸ τοὺς φορεῖς τῆς ἀγιοπνευματικῆς ἐμπειρίας, στοὺς ὁποίους τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζει τὸν ἰδιαιτέρου ρόλους του ὡς ὀδηγῶν καὶ σηματοδοτῶν. Αὐτοὶ ζώντας στὴν ἐποχή τους καὶ τὴν ἐποχή τους, προτείνουν καὶ διαμορφώνουν διεξόδους καὶ ἀρχές στὴ ζωὴ τῆς χριστιανικῆς κοινότητας, εἴτε αὐτὲς ἀφοροῦν στὴν πίστη εἴτε στὴ λατρεία εἴτε στὸν κοινωνικὸ βίον⁵². Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ στὸ Πηδάλιον ὅταν ὁ Νικόδημος ἐπεξηγεῖ καὶ ἀναλύει ἓνα πρόβλημα ποὺ ἀπασχόλησε τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ ὁποῖο ἐπιλύθηκε μὲ ἀπόφαση Συνόδου, παραθέτει τὴν προγενέστερη καὶ μεταγενέστερη στάση τῶν Πατέρων ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου θέματος, ὥστε νὰ καταδειχθεῖ ἡ ἐνιαία καὶ διαχρονικὴ θέση τῶν διαφορετικῶν ἐκφραστῶν τῆς ἀλήθειας ποὺ διαφυλάττει ἡ Ἐκκλησία. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐνιαία στάση δὲν ἀφορᾷ στὴν ταυτότητα καὶ μίμηση τῆς ἀκολουθούμενης πρακτικῆς, ἀλλὰ στὴν οἰκιοποίηση τοῦ πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διαμορφώνει τὴν στάση ἔναντι τῶν προβλημάτων ποὺ προκύπτουν στὴ ζωὴ της, ἀφοῦ πρῶτα ἀναγνωρίσει τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν

49. Πηδάλιον, σ. 361-363.

50. Πηδάλιον, σ. 167. Γιὰ τὴν ἐκτίμηση ποὺ ἔτρεφαν οἱ λόγοι οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας στὸ ἔργο τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη βλέπε ἐνδεικτικὰ Χρ. Γιανναρᾶ, Ὁρθοδοξία καὶ Δύση στὴ νεώτερη Ἑλλάδα, Ἀθήνα 1982, σ. 82, 138, 140-141, 159, 165-166 κ.ά.

51. Πηδάλιον, σ. κζ', λς'.

52. Πηδάλιον, σ. κζ', λς'.

ἀποδεκτῶν καὶ τοῦ χωροχρονικοῦ πλαισίου πού κινοῦνται αὐτοί⁵³. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, στὸ ὁποῖο ὁ Νικόδημος ἐκφράζει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὰ παραπάνω⁵⁴.

Οἱ τοπικὲς Σύνοδοι καὶ οἱ Πατέρες εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφράζουν τὴν Μία ἀλήθεια καὶ τὸν τρόπο βίωσής της, ἀλλὰ μέσα στὶς συγκεκριμένες κοινότητες καὶ πολλὲς φορὲς μὲ ἀποσπασματικὸ τρόπο⁵⁵. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν ἔργων τους καὶ τῆς μαρτυρίας τους τὴν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν ἐπισφραγίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἐκφραζόμενη μέσα στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Αὐτὲς ἀποτελοῦν τὸν ἔσχατο κριτὴ τόσο σὲ θέματα πίστεως ὅσο καὶ σὲ θέματα πού ἄπτονται τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἐνεργώντας κατ' ἐπιστασία καὶ φωτισμὸ τοῦ Πνεύματος⁵⁶. Ὡς φορέας τῆς ἐπενέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶναι κατὰ τὴν πάγια ὀρθόδοξη ἀντίληψη ὁ αὐθεντικότερος ἐρμηνευτὴς καὶ νοσηματοδότῆς τῆς ἀλήθειας, εἴτε αὐτὴ βρίσκεται ὑπομνηματισμένη στὸν διαμορφωμένο ἐξ αὐτῆς κανόνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὰ ἔργα τῶν Πατέρων, εἴτε φυλάσσεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς ἄγραφος συνθήκη καὶ ἔθος⁵⁷. Οὐδεὶς ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ κατέχει τὸ ἀλάθητο. Μόνο στὶς περιπτώσεις γιὰ τίς ὁποῖες συγκεκριμένα θέματα ἢ προβλήματα δὲν ἀντιμετώπισε Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀναζητεῖται καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας μέσα ἀπὸ τὴν συμφωνία τῶν Πατέρων.

Συμπερασματικὰ θὰ λέγαμε ὅτι ὁ Νικόδημος κινεῖται ἔξω ἀπὸ δυαλιστικὰ ἐρμηνευτικὰ σχήματα, τὰ ὁποῖα ταυτίζουν τὴν Παράδοση μὲ τὴ συντήρηση καὶ τὸν ἄκρατο μιμητισμὸ τῆς πρακτικῆς τῶν Πατέρων. Τόσο στὸ Πηδάλιον, ὅσο καὶ στὸ λοιπὸ τεράστιο συγγραφικὸ του ἔργο προσπαθεῖ ὁ Νικόδημος νὰ περιγράψει τὴν Παράδοση ὡς τὸν ζῶντα λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν χῶρον τῆς σωτηρίας, στὸν ὁποῖο τὸ ἁγιοπνευματικὸ βιώνεται ἢ ἐν Χριστῷ ζωῆ⁵⁸. Τὸ σχῆμα παράδοση καὶ ἀνανέωση βρίσκεται ἐκτὸς τῆς προβληματικῆς του, γιὰτὶ ἡ Παράδοση εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ ζῶσα πραγματικότητα τῆς ὁποίας καλούμαστε νὰ κοινωνήσουμε. Τὸ μήνυμά του πρὸς τοὺς συγχρόνους του εἶναι λόγος ἐπίκαιρος καὶ ἀρθρώνεται σὲ σχέση μὲ τίς με-

53. Πηδάλιον, σ. 241, 249, 271-272, 588-589, 603, 626-627.

54. Πηδάλιον, σ. 51-57, 588-589. J. H. Erickson, *On the cusp of Modernity*, σ. 52 ἔ., ὅπου καὶ πλούσια βιβλιογραφία περὶ τοῦ θέματος. Καλλιανκμάνη, *Μεθοδολογικά πρότερα*, σ. 87-92.

55. Πηδάλιον, σ. 175, 221, 228, 230, 371, 443, 445, 446.

56. Πηδάλιον, σ. 52, 119-120, 213-214.

57. Πηδάλιον, σ. 120-121, 214, 324.

58. Πηδάλιον, σ. ιε' (Εἰσαγωγή Ἁρχιμ. Εἰρηναίου Δελμηδίου).

ταβλητὲς τῆς ἐποχῆς του⁵⁹. Ὁ χαρακτήρας τῆς προσπάθειάς του δὲν ἔχει τίποτα θεωρητικὸ καὶ αὐταρχικὸ. Ζεῖ τὴν ἐποχὴ του καὶ τὰ σχήματα τοῦ κόσμου του, ἀντλεῖ ὅ,τι χρήσιμο μπορεῖ ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ προτείνει τὴν ὑπερβαση τῆς ἠθικῆς του καὶ τὴν ιστορικότητά του, μέσα ἀπὸ τὸν μοναδικὸ δρόμο τῶν ἀγίων, τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας⁶⁰.

RÉSUMÉ

Christos Arabatzis, Le sens de «La Tradition» dans *Le Pédalion* de Nicodème l'Hagiorite. Une approche herméneutique.

Sans consacrer une œuvre spécialisée sur ce sujet, Nicodème l'Hagiorite se contente d'interpréter «La Tradition» comme l'unité entre l'enseignement ecclésiastiel délivré et la vie de l'Eglise d'une manière qui constitue une contribution d'une grande valeur par rapport à son époque. Dans ses œuvres, son but est de transmettre l'esprit et l'enseignement des Pères à ses contemporains. Son effort se concentre sur la définition des cadres du chemin vers la perfection en Christ, conformément à l'expérience de l'Eglise dans son cheminement historique. Cette expérience du Saint Esprit, dans laquelle la communauté ecclésiastique est invitée à participer, d'une manière dynamique, et comme corp vivant, pour transformer et transfigurer le monde dans sa démarche vers les fins dernières.

Pour Nicodème, la Tradition est, dans un sens général la parole de Dieu commentée, d'une part dans les textes de la Sainte Bible et dans les monuments écrits de la littérature orthodoxe, et d'autre part dans la pratique de la vie et l'usage préservés continuellement dans la vie de l'Eglise. Il ne s'agit pas tout simplement du passé, des écrits et des actes des Pères dans lesquels est forgée l'interprétation de la Vérité et ses expressions, mais de l'horizon de la communauté ecclésiastique vivante, qui est invitée à chaque époque à vivre le mystère du salut. Et c'est pour cette raison que lorsqu'il essaye de commenter les canons synodaux et patristiques, qu'il trouve les moyens de les assimiler et de les mettre en pratique chez des commentateurs ecclésiastiques inspirés et autoritatifs, qui dans une grande variété de cadres historico-geographiques ont réussi à interpréter l'esprit des canons sans se conformer ni se limiter à la lettre.

59. Πηδάλιον, σ. λα' -λβ', λς'.

60. Πηδάλιον, σ. ιη' -κ' (Εἰσαγωγή Ἀρχιμ. Εἰρηναίου Δελμηδίου). Φιλοκαλία, τ. Α', Ἀθήνα 1982, (Προοίμιον Νικοδήμου Ἀγιορείτου), σ. ιθ' -κδ'.

Les trois axiomes sur lesquelles nous contenterons de codifier et de définir les sens et les dimensions de la Tradition dans le Pédalion de Nicodème sont suivants:

1. La formation de la Tradition.
2. L'unité de la Tradition dans l'Eglise indivise.
3. L'autorité de ses différents porteurs et porteparoles.

1. La formation de la Tradition.

La formation de la Tradition se trouve parallèle à l'histoire de l'économie divine. La vérité des Ecritures et la Tradition constituent des éléments de la vie chrétienne inébranlablement liées, de même que l'une est formée par l'autre, et l'une contient l'autre. Les facteurs constants qui forment la Tradition de l'Eglise sont:

a) *Le Livre Saint et la pratique apostolique (inscrite ou non).*

Sa validité est conçue par toute l'Eglise, du fait qu'il est défini par Nicodème comme divin et apostolique «défini par Dieu le Législateur, et déclaré par l'apôtre».

b) *Les décisions des synodes locales.*

Il s'agit d'une tradition limitée localement que Nicodème décrit comme «ecclésiastique». Ces décisions acquièrent une validité catholique et une signification divine et apostolique, quand leur contenu est admis par les conciles oecuméniques, ou bien s'il est en accord avec le point de vue des grands Pères de l'Eglise.

c) *Le consensus des Pères.*

Les hypothèses principales pour sa reconnaissance est: a) «la visée commune des Pères», et b) l'accord des positions patristiques avec les décisions des conciles oecuméniques ou bien leur ratification de leur part pour éviter le danger des écrits individuels non révisés par une autorité synodale, et toute fabrication des hérétiques.

d) *Les conciles oecuméniques.*

Nicodème souligne le fait que les conciles oecuméniques définissent par excellence et constituent le critère de chaque catégorie de la Tradition: la foi, l'organisation, l'adoration, la pratique quotidienne de la vie chrétienne tant que l'Eglise est exprimée en celles ci.

e) *La pratique de l'Eglise et la conscience non écrite.*

Leur autorité devient évidente quand elles sont reconnues ou formulées par l'une des grandes personnalités patristiques, mais elles acquièrent une autorité

catholique en étant admises par un concile œcuménique. Leurs caractères essentiels sont l'ancienneté, c'est à dire leur cojonction avec la période chrétienne précoce, qui leur prêtera une autorité identique à celui de la pratique apostolique, et la fréquence avec laquelle elles sont rencontrées dans la vie de l'Eglise.

2. L'unité de la Tradition dans l'Eglise indivise.

Dans la discussion de Nicodème des thèmes différenciés liés à la vie de l'Eglise est remarquée une référence répétée au consensus des Pères de l'orient et de l'occident, et une acceptation des idées des Pères occidentaux qui ont été «confirmées» par des conciles, comme Augustin, Ambrois de Milan, Jérôme, Jean Cassien, Grégoire le Dialogue... L'auteur n'oublie pas de mentionner de grands écrivains ecclésiastiques comme Lactanius, Tertullien, Sulpice Sévère.

3. L'autorité de ses différents porteurs et porteparoles.

Une grande partie des commentaires de Nicodème est dédiée au problème de l'autorité des porteurs de la Tradition. La lecture du Pédalion assure que l'effet du Saint Esprit dans le monde n'est pas un événement isolé dans les Pères et dans les synodes ni fragmenté, ou bien qui se limite dans une époque, mais une illumination continue et direction de l'Eglise vers les fins dernières. C'est pour cela que l'Eglise, exprimée dans les conciles œcuméniques, revise et reconferme et l'interprétation de leurs actes et leur témoignage. Aucun des Pères de l'Eglise *ne possède le pouvoir de détenir l'infaillibilité*. Et c'est seul dans le cas de problèmes non résolus par un concile œcuménique, qu'est recherchée et reconnue la vérité de l'Eglise en temps que consensus des Pères.

Il est donc clair que Nicodème s'exprime en dehors de modèles herméneutiques, qui assimilent la Tradition au conservatisme et à l'imitation radicale de la pratique des Pères. Le schéma «Tradition et renouveau» se situe en dehors de sa problématique, car la Tradition est la Parole de Dieu, la réalité vivante à laquelle nous sommes invités à participer. Son message adressé à ses contemporains est une parole actuelle articulée en relation avec les transformations de son époque. C'est pour cela le caractère de sa tâche n'a rien de théorique et d'autoritaire. Vivant en son époque les schémas de son monde, Nicodème suggère la transcendance de son éthique et de son historicité.